

NOVAC KAO KULTURNA POJAVA

U članku autor na primjeru dijela emisije recentnoga hrvatskoga kovinskog novca istražuje kulturnu dimenziju novčanog fenomena. Ta dimenzija novca u uvjetima globalizacije i integracijskih procesa dobiva posebnu važnost za moguću afirmaciju nacionalnog identiteta te istovremeno njegovo očuvanje.

Ključne riječi: novac, numizmatika, kultura, Europska unija

Uvod

Pojam novca, njegova uloga te njegovi pojavni oblici kroz novčanu su se povijest stalno mijenjali. U različitim civilizacijama i na različitim zemljopisnim područjima te promjene nisu bile jednakog intenziteta i brzine. Sve civilizacije nisu prolazile sve te promjene, a u nekim civilizacijama novac nije niti postojao.

Monetarno razdoblje ne može se analizirati odvojeno od razdoblja koje mu je prethodilo - predmonetarnog vremena.

Evolucija novca počinje već u predmonetarnom razdoblju te određuje predmonetarne oblike koji se tada javljaju kao kulturne pojave.

Prirodnine kao predmonetarni oblici

Može se pretpostaviti da su prirodne - prve u povijesti čovjeka, bez obzira da li imaju uporabu vrijednost ili ne,¹ voljom čovjeka, a temeljeno na iskustvu, praktičnosti, prirodnim obilježjima, ograničenoj dostupnosti, kasnije na povjerenju te drugim okolnostima - obnašale neku od monetarnih funkcija. Najčešće je to funkcija razmjene, ali ubrzo i funkcija očuvanja vrijednosti. Voljom čovjeka, a temeljeno na njegovim prirodnim i duhovnim potrebama, prirodne postaju kulturne pojave. „Svrha je međaš koji dijeli svijet prirodnih od svijeta kulturnih pojava” (Božina, 2012; 33).

Kulturnu dimenziju novca ne može se razmatrati odvojeno od ostalih njegovih dimenzija - ekonomske, društvene i pravne.

Uz prirodne, povijesno znatno kasnije, monetarne funkcije počinju obnašati različiti artefakti izrađeni od zlata (rjeđe), bakra i bronce, zbog svojih svojstava, pa prema tome i praktičnosti. Potom se u predmonetarnom razdoblju pojavljuje simbolički novac. Njegova pojava rezultat je razvoja novčanih odnosa. I taj predmonetarni oblik postaje kulturna pojava.

Daljnim razvojem novčanih odnosa - kad jedan oblik postaje opći ekvivalent, dakle novac, u kojemu je moguće izraziti cijenu svakog drugog dobra - monetarna sfera postaje i kulturološka.

¹ Premda je upravo uporabna vrijednost od presudne važnosti za njihovo prihvaćanje.

Veliki broj novčanih oblika i specifičnosti koje iz toga proizlaze utječu na kulturološku dimenziju novca. Pri tomu je irelevantno da li je novac u materijalnom obliku (različiti oblici kovinskog i papirnog novca - danas izrađenog i iz polimera) ili je on nematerijaliziran - virtualan (depozitni novac).

Novac u materijaliziranom obliku ili javni novac (ranije u svim zemljama državni novac, a danas još uvijek državni novac u većini zemalja) izdaje (emitira) monetarna vlast - središnja banka, bez obzira na to da li je nacionalna ili nadnacionalna, a čine ga kovinski novac i novčanice.² Novac u nematerijaliziranom obliku stvaraju poslovne banke, stoga on ima privatno obilježje.

Novac u materijaliziranom obliku - s obzirom na svoje specifičnosti i svojstva, ali i aktivnost izdavatelja novca (monetarnih vlasti) u sklopu vođenja numizmatičke i notafilijске politike kao dijela monetarne politike u kombinaciji s umjetničkim rješenjima - može postati prvorazredna kulturna pojava nacionalnog i nadnacionalnog značenja.

Obilježja novca koja utječu na njegovu kulturnu dimenziju u samoj su prirodi toga novca, a vezana su za dostupnost materijaliziranog novca velikom broju ljudi u nacionalnom okruženju i izvan njega (osobito pojedinih vrsta novca). Suprotno, ne derogirajući prethodno, kada se želi postići da taj novac postaje raritetan, tada emisije bivaju male, što znatno povećava cijenu pojedinoga primjerka takvih izdanja. Nisu manje važni ni ostali čimbenici koji utječu na kulturnu dimenziju novca: inovativnost u tehnologiji izrade toga novca, kvaliteta i specifičnost umjetničkog izraza, odabir motiva i opće značenje pojedinih prikaza te dostupnost istih apoena u različitim tehnologijama izrade i vrstama pakiranja.

Hrvatska članica Europske unije

Ulazak Hrvatske u Europsku uniju 1. srpnja 2013. iznimni je politički, ekonomski i povijesni događaj koji je bio povod izdavanja hrvatskoga prigodnog optjecajnoga kovinskog i prigodnoga kovinskoga novca.

Slika 1. Lice kovanice od 25 kuna

Izvor: www.hnz.hr

² Povijesno, taj novac izdavali su vladari, gradovi, različiti velikodostojnici ponajprije na temelju prenošenja prava kovanja, a kasnije tiskanja novca, ali i potpunom ili djelomičnom uzurpacijom toga prava.

Prigodni optjecajni kovinski novac

Hrvatska narodna banka povodom stjecanja punopravnog članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji izdala je apoen nominalne vrijednosti 25 kuna. Kovanica ima tehničke karakteristike standardizirane za sva izdanja optjecajnoga kovinskog novca iste nominalne vrijednosti izdana u različitim godinama.

Izgled lica kovanice

„Unutar jezgre kovanog novca prikaz je pčelinjih saća koje simboliziraju Europsku uniju. Arhitekturu pčelinjih saća tvori dvadeset i sedam ćelija unutar kojih su zvjezdice, simboli zemalja članica Europske unije. Postojeća arhitektura pčelinjih saća dograđena je novom, dvadeset i osmom ćelijom, unutar koje je podloga u obliku kvadratića na koji je položena zvjezdica, simbolizirajući na taj način završni čin pristupanja Republike Hrvatske Europskoj uniji kao nove, dvadeset i osme članice. Kružno, unutar prstena, ispisan je tekst „REPUBLIKA HRVATSKA ČLANICA EUROPSKE UNIJE“. U donjem središnjem dijelu prstena ispisan je datum „1. VII. 2013.“ (<http://www.hnb.hr/novcan/hnovcan.htm>) (slika 1.). Neusvojeni dizajn identičan je usvojenom, ali neprihvaćeno rješenje ima signaturu autora – DM (slika. 2.).

Slika 2. Neusvojeni dizajn lica kovanice od 25 kuna

Izvor: autor

Izgled naličja kovanice

Naličje toga novca identično je naličju za sva izdanja prigodnog optjecajnoga kovinskog novca nominalne vrijednosti 25 kuna. „U središnjem dijelu jezgre nalazi se

brojčana oznaka nominalne vrijednosti „25“. U konture brojaka ukomponiran je prikaz kune zlatice u pokretu nadesno. U donjem je srednjem dijelu prstena grb Republike Hrvatske. Lijevo od grba, na kružnu površinu prstena, položena je lorovova grančica u cvatu, a desno grančica hrasta lužnjaka s plodovima. Na gornjoj kružnoj površini prstena istaknut je natpis „REPUBLIKA HRVATSKA“ (<http://www.hnb.hr/novcan/hnovcan.htm>) (slika. 3.).

*Slika 3. Naličje kovanice od 25 kuna
Izvor: www.hnz.hr*

Taj apoen izdan je i pušten u optjecaj u 20.000 komada u kvaliteti kovnički sjaj (eng. uncirculated), odnosno dan je u prodaju u 2000 komada u kvaliteti visoki kovnički sjaj (eng. brilliant uncirculated), kao dio numizmatičkih kompleta (eng. mint set).

Prigodni kovinski novac

Istim povodom izdan je prigodni kovinski novac nominalne vrijednosti 100 i 1000 kuna.

Apoen nominalne vrijednosti 100 kuna izrađen je od srebra finoće 925/1000 u specijalnoj tehnici kovanja (polirana ploča), mase 20 grama, promjera 34 milimetra, u količini ne većoj od 4000 komada. Obod toga novca gladak je s utisnutim tehničkim podacima o novcu (finoća, masa, promjer, kvaliteta izrade i skraćena oznaka kovnice – HNZ (Hrvatski novčarski zavod).

Za lice toga apoena u postupku odabira motiva bila su predložena dva rješenja – usvojeni dizajn koji je identičan licu kovanice nominalne vrijednosti 25 kuna. Drugi prijedlog dizajna (neusvojeno rješenje) prikazan je na slici 4.

Za naličje toga apoena predložena su tri idejna rješenja (slika 5.). Prihvaćeno rješenje: „Prigodni srebreni kovani novac od 100 kuna s naličja izgleda ovako: u središnjem dijelu, uz gornji rub, ispisan je tekst „REPUBLIKA HRVATSKA“. U sredini, ispod natpisa, prikaz je grba „Republike Hrvatske“. Lijevo od prikaza grba ispisana je oznaka nominalne vrijednosti „100“, a desno naziv novčane jedinice „KUNA“. Ispod prikaza grba, u devet redaka, ispisani su skraćeni nazivi dvadeset sedam država članica Europske unije: „AUSTRIJA BELGIJA BUGARSKA CIPAR ČEŠKA REPUBLIKA DANSKA ESTONIJA FINSKA FRANCUSKA GRČKA IRSKA ITALIJA LITVA LATVIJA

*Slika 4. Neusvojeni dizajn lica kovanice od 100 kuna
Izvor: autor*

*Slika 5. Prihvaćeni dizajn naličja kovanice od 100 kuna
Izvor: autor*

LUKSEMBURG MAĐARSKA MALTA NIZOZEMSKA NJEMAČKA POLJSKA PORTUGAL RUMUNJSKA SLOVAČKA SLOVENIJA ŠPANJOLSKA ŠVEDSKA UJEDINJENA KRALJEVINA VELIKE BRITANIJE I SJEVERNE IRSKE³. Uz donji rub smješten je prikaz triju zvjezdica kao fragment sa zastave Europske unije⁴ (NN, 71/13.). Neprihvaćena idejna rješenja prikazana su na slikama 6. i 7.

Prigodni kovinski novac nominalne vrijednosti 1000 kuna

Taj apoen ima sljedeća obilježja: izrađen je od zlata finoće 986/1000 u specijalnoj tehnici polirana ploča, ima masu 7 grama te promjer 22 milimetra. Količina izdanih komada nije veća od 3000. Obod je toga novca gladak.

Lice toga apoena identično je izgledu lica apoena nominalne vrijednosti 25 i 100 kuna.

Za naličje toga apoena predložena su dva ideja rješenja - slika 8., usvojeni dizajn, slika 9., neusvojeni dizajn.

Autor idejnog i izvedbenog rješenja sva tri apoena jest redoviti profesor Likovne akademije u Zagrebu gosp. Damir Mataušić, akademski kipar³.

³ Posebna zahvala prof. Mataušiću za ustupljena idejna rješenja za prigodni optjecajni kovinski novac nominalne vrijednosti 25 kuna i prigodni kovinski novac nominalne vrijednosti 100 i 1000 kuna. Zahvala gospodinu Borisu Ragužu, direktoru trezora Hrvatske narodne banke za dopuštenje objave tih idejnih rješenja.

Slika 6. Neusvojeni dizajn naličja kovanice od 100 kuna
Izvor: autor

Slika 7. Neusvojeni dizajn naličja kovanice od 100 kuna
Izvor: autor

Slika 8. Prihvaćeni dizajn naličja kovanice od 1000 kuna
Izvor: autor

Slika 9. Neusvojeni dizajn naličja kovanice od 1000 kuna
Izvor: autor

LITERATURA

1. *Božina, L.*, Monetarna ekonomija, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2012.
2. www.hnb.hr
3. Odluka o izdavanju i prodaji prigodnoga zlatnoga i srebrnoga kovanog novca „Republika Hrvatska članica Europske unije 1. VII. 2013.“, Narodne novine, 71/13.
4. Odluka o puštanju u optjecaj prigodnoga optjecajnoga kovanog novca od 25 kuna „Republika Hrvatska članica Europske unije 1. VII. 2013.“, Narodne novine, 71/13.

SUMMARY

MONEY AS A CULTURAL PHENOMENON

On the example of the emission of some recent Croatian coins, the author researches the cultural dimension of money. Under conditions of globalisation and integration processes, this dimension of money is becoming especially important for the affirmation and preservation of national identity.

Keywords: *coins, numismatic culture, European Union.*